

BÜLTEN

27 Şubat 2023 2023/04

Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Süreci

1. Giriş

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin taraf olduğu protokollerdeki hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla başvurulabilecek bir hak arama yoludur.

Bireysel başvuru, 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ("6216 Sayılı Kanun") ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde ("İçtüzük") belirtilen usul şartlarına uygun biçimde ve bireysel başvuru formu kullanılmak suretiyle yapılmaktadır.

2. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kapsamı

Anayasa Mahkemesi'ne yapılacak bireysel başvurularda belirli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Öncelikle; ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmuş idari kurum ve yargı yollarına başvuruların tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru öncesinde; ilk derece mahkemesine başvuru yapılması, kanunda öngörülmekte ise istinaf ve temyiz aşamalarının tamamlanarak kararın kesinleşmesi gerekmektedir.

Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

Anayasanın 148. Maddesi uyarınca, yasama işlemlerinden kanunlar, kanun hükmünde kararname ve anayasa değişiklikleri Anayasa Mahkemesinin denetimine açıkken, parlamento kararlarından sadece TBMM İçtüzüğü ile milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması ve milletvekilliğinin düşmesine ilişkin kararlar Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi kılınmıştır.

Düzenleyici işlemler ise nitelik olarak kapsayıcı nitelik taşır ve genele ilişkindir. İdare organlarıca tesis olunan tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge, sirküler, tebliğ, genel emir düzenleyici işlemlere örnektir. İşbu düzenleyici işlemlere karşı bireysel başvuru yapılamayacağı kanunda belirtilmiştir. Bu durumda düzenleyici işleme karşı doğrudan (soyut) başvuru yapılamayacaktır.

1982 Anayasası'nın 125. Maddesinde, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu ifade edildikten sonra devam eden fıkralarında ve Anayasa'nın diğer bazı maddelerinde çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Bunlar;

- Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, resen imzaladığı kararlar ve emirler,
- Yüksek Askeri Şura'nın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararları,
- Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin tahkim kararları,
- Hakim ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun meslekten çıkarma cezası hariç aldığı diğer kararlar.

Anılan işlem ve kararlara karşı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu kapalıdır.

Bireysel başvuruya konu olabilecek haklardan birkaçına aşağıda yer verilmiştir:

- Yaşam Hakkı,
- İşkence Yasağı,
- Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı,
- Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı,
- Adil Yargılanma Hakkı,
- Suç ve Cezaların Kanuniliği,
- Özel Yaşama, Aile Yaşantısına, Konut ve Haberleşme Özgürlüğüne Saygı,
- Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı vb.

Bireysel başvuru kapsamındaki hakların hem Anayasa hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("AİHS") ya da Ek Protokolleri tarafından koruma kapsamına alınmış olması gereklidir. Anayasa'da güvence altına alındığı halde AİHS ya da Ek Protokollerde yer almadığından bireysel başvuru kapsamı dışında kalan birtakım haklar bulunmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere; bireysel başvuru usulünün düzenlendiği 6216 sayılı Kanun'da, bireysel başvuruya konu olabilecek haklar sınırlı olarak sayılmış olup başvuru konusunun bu haklar kapsamında olup olmadığı hususunun dikkate alınması gerekmektedir.

3. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Usulü

Bireysel başvurular 6216 sayılı Kanun ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan, mahkemeler veya yurtdışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilmektedir.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca, haklı bir mazeret göstererek süresi içerisinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içerisinde başvuruda bulunabileceklerdir. Anayasa Mahkemesine başvuru tarihi, başvuru formu ve eklerinin teslim edildiği gün dikkate alınarak belirlenir.

Bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Formu'nun ("Başvuru Formu") doldurulması suretiyle yapılacak olup formun usulüne uygun ve eksiksiz doldurulması önem arz etmektedir. Başvuru Formu'nda eksiklik bulunması halinde Mahkeme tarafından eksikliğin giderilmesi için on beş günü geçmemek üzere süre verilecek, süresi içerisinde eksikliğin yerine getirilmemesi durumunda başvurunun reddine karar verilecektir.

Başvuru formunda aşağıdaki bilgileri içermelidir:

1. Başvuranın T.C. kimlik numarası, adı, soyadı, anne adı, baba adı, doğum tarihi, cinsiyeti, uyruğu, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi,
2. Başvuranın tüzel kişi olması hâlinde; Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) numarası, unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin adı, soyadı ve T.C. kimlik numarası, MERSİS numarasının bulunmaması hâlinde tüzel kişinin vergi numarası veya kayıtlı olduğu sicil ve numarası ile varsa telefon numaraları ve kayıtlı elektronik posta adresi,
3. Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti,
4. Bireysel başvuru kapsamındaki güncel ve kişisel haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar,
5. İhlal edildiği iddia edilen temel haklar ve bunlara ilişkin açıklamaların birbirleriyle ilişkilendirilerek ayrı ayrı yapılması,
6. Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların tarih sırasına göre yazılması,
7. Yukarıda açıklandığı üzere başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih,
8. Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar ve varsa deliller
9. Başvurucunun talepleri, (Anayasa Mahkemesi'nden ihlale konu durumun kaldırılması, tazminat gibi taleplerde bulunulması mümkündür.)
10. Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası,
11. Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri,
12. Başvurucunun veya avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzası.
13. Varsa İktüzük'ün 73. maddesi kapsamında maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tedbir talebi ve bunun gerekçeleri,

Ayrıca, başvuru formuna, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararların aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

Başvuru Formu ve ekleri; Anayasa Mahkemesi'ne fiziki olarak teslim edilebileceği gibi, herhangi bir adliyeden nöbetçi mahkemeler kanalıyla veyahut yurtdışı temsilciliği aracılığıyla gönderilebilecektir. Başvurunun sayılanlar dışında bir yolla veya posta yoluyla yapılması kabul edilmemektedir.

4. Bireysel Başvuruya İlişkin Karar

Bireysel başvurunun şekil bakımından kabul edilirliğine karar verilmesi durumunda; esas bakımından inceleme bölümler tarafından yapılacaktır. Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruyu incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırmayı ve incelemeye yapabilir. Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerinden istenir. Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilecektir.

Bireysel başvuru neticesinde bir temel hak ve hürriyetin ihlal edildiğine ilişkin karar verildiğinde ayrıca ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin gerekenlere hükmedilir. Anayasa Mahkemesince yapılacak bireysel başvuru incelemesinde yerindelik denetimi yapılamaz, idari işlem ve eylem niteliğinde karar verilemez. Yerindelik denetimi, hukuka uygun olan bir işlemin yapılıp yapılmaması veya ne şekilde yapılması gerektiğine ilişkin bir denetim olup bireysel başvuru incelemesinde Anayasa Mahkemesi tarafından yerindelik denetimi yapılmamaktadır.

Temel hak ve hürriyet ihlalinin mahkeme kararından kaynaklandığı sonucuna varılırsa;

- İhlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için dosya yeniden ilgili mahkemeye gönderilecek, ilgili mahkeme ihlal kararında açıklanan sonuçları ortadan kaldırmak üzere yeniden yargılama yapacaktır.
- Yapılan inceleme sonucunda, başvuru sahibinin bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi halinde yeniden yargılama yapılmasına gerek görülmemesi halinde başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilecektir.
- Tazminat miktarının tespitinde detaylı bir inceleme yapılmasının gerekmesi durumunda, bu konu karara bağlanmaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilecektir.

Bireysel başvuru incelemesinde Komisyonlar, Bölümler ve Genel Kurul tarafından verilen kararlar kesindir. Ancak başvuru süresi, şekil şartlarına uygunluk ve tespit edilen eksikliklerin kesin süre içerisinde yapılmaması sebebiyle verilen ret kararlarına karşı Komisyonlara itiraz edilebilmesi mümkündür. Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililerine tebliğ edilir.

5. Sonuç

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru sürecinin teknik yönü ve usulü işlemlerin önemi sebebiyle titizlikte yürütülmesi gerekmektedir. Bireysel başvuruya konu hakların belirlenmesi ve 6216 sayılı Kanun ve İçtüzüğe uygun başvurunun yapılması hak kaybına uğramamak adına büyük önem arz etmektedir.